

Hoe uniek is Baarle? (5)

HERMAN JANSSEN

Op onze denkbeeldige, jarenlange ontdekkingsreis naar alle enclaves van onze planeet verlaten we Azië en zetten we koers naar Oost-Europa. Ook daar ontstonden na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991 tal van enclaves. We 'bezoeken' in deze aflevering een Russische enclave en voor één keer ben ik écht blij dat het slechts een denkbeeldige reis is! De ware reden verneem je verderop in de tekst.

Wit-Rusland, officieel de Republiek Belarus. www.actualitix.com

Rusland en Wit-Rusland zijn twee verschillende landen. Ze zijn samen met Oekraïne de drie

oorspronkelijke Sovjetrepublieken. Rusland, officieel de Russische Federatie, ligt deels in Europa en deels in Azië. Vanuit politiek perspectief ligt de klemtoon op Europa, omdat de belangrijkste delen van het land in het Europese deel liggen en ruim 70% van de bevolking hier woont. Wit-Rusland verliet de Sovjetunie op 19 september 1991 en werd toen een onafhankelijke republiek. Sinds 1994 regeert president Aleksandr Loekasjenko met strakke hand over het land.

Op 26 januari 2000 trad officieel een verdrag tussen beide landen in werking: er werd een unie gevormd. Maar kort na de inauguratie leken beide staten hun oorspronkelijke enthousiasme voor die unie al verloren te hebben. Zo lieten in 2001 eerst Rusland en vervolgens Wit-Rusland de douanecontroles langs de gezamenlijke grens herstellen, waarmee de ingestelde douane-unie effectief van tafel was. Aanvankelijke plannen voor een gezamenlijke munteenheid werden in de daaropvolgende jaren meermaals uitgesteld. De reden voor het bekoelen van het enthousiasme lag in het feit dat de presidenten van beide landen heel verschillende visies over de unie hadden. Loekasjenko wilde een sterke staat naar het voorbeeld van de Sovjet-Unie, met twee sterke leiders: Poetin en hijzelf. Maar

Poetin voelde er weinig voor om Rusland ondergeschikt te maken aan de unie en wilde zijn eigen beleid voeren, zonder bemoeienis van buitenaf. Daarbij kwam een gasconflict de relatie tussen beide landen ernstig vertroebelen.

Vladimir Poetin en Aleksandr Loekasjenko in 2015. www.nrc.nl

In mei 2009 volgde een nieuwe afkoeling van de bilaterale betrekkingen. Loekasjenko zocht toenadering tot het westen en zijn land trad toe tot het Oostelijk Partnerschap, een samenwerkingsverband tussen de Europese Unie en zes voormalige Sovjetrepublieken in Oost-Europa en de Kaukasus (Armenië, Azerbeidzjan, Georgië, Moldavië, Oekraïne en Wit-Rusland). Het Oostelijk Partnerschap beoogt een verbetering van de politieke en economische relaties met Europa. Voor Europa brengt deze samenwerking in het oosten meer stabiliteit en veiligheid.

Russische enclave. www.reddit.com

Sinds het voorjaar van 2014 zorgen de opstand van de door Rusland gesteunde separatisten in het oosten van Oekraïne en de annexatie van de Krim door Rusland ervoor dat Loekasjenko voorzichtig afstand neemt van Moskou. Rusland heeft de oliekraan naar Wit-Rusland deels dichtgedraaid, volgens Moskou omdat Wit-Rusland nog flink in het krijt staat bij het Russische energiebedrijf Gazprom. Maar er spelen ook politieke motieven mee: het Kremlin herinnert Loekasjenko op die manier eraan dat hij zich niet ongestraft

van Rusland kan afwenden. In Wit-Rusland is de vrees gewekt dat Moskou een inval voorbereidt, naar het voorbeeld van de inmenging in Oekraïne.

Enclave Sankovo-Medvezhye

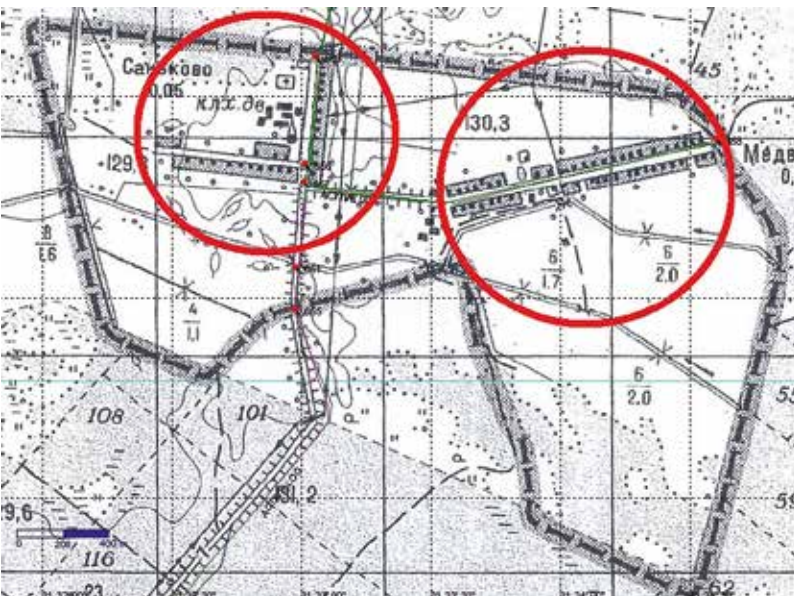
Sankovo ('Sanya's nederzetting') en Medvezhye ('eikenbos van de beren') zijn twee Russische dorpen die helemaal door Wit-Russisch grondgebied omsloten zijn. Samen vormen zij een Russische exclave met een oppervlakte van 454 hectare ofwel 4,54 km². Dit is

bijna twee keer de oppervlakte van alle Baarlese enclaves samen. Het is de meest noordelijk gelegen enclave ter wereld. Enclave H12 in de wijngaard 'Hof van Baarle' komt hier op de tweede plaats. De Russische enclave is niet bewoond. Op veertien Baarlese enclaves na is Sankovo-Medvezhye wellicht de enige niet-bewoonde enclave ter wereld. Meer hierover lees je verderop in dit artikel.

Sankovo-Medvezhye ligt ten oosten van de Wit-Russische gemeente Dobrush (die zich in de regio Gomel bevindt) en ten westen van het Russische dorpje Dobrodeevka, nauwelijks vijf kilometer van de enclave verwijderd. Bestuurlijk zijn Sankovo en Medvezhye gehuchten van Dobrodeevka, gelegen in het district Zlynkovski in de Russische regio Brjansk. De enclave ligt op amper 570 meter van de staatsgrens, maar die is nauwelijks bereikbaar omwille van de vele moerassen.

Ontstaan van de dorpen

In het begin van de 20ste eeuw bracht het onvruchtbare akkerland van het Russische Dobrodeevka te weinig op om te overleven. Landbouwers uit dat dorp emigreerden naar de Verenigde Staten om in de koolmijnen van de Indian Company in Pennsylvania werk te zoeken. Drie jaar lang werkten ze daar ondergronds. Zij hielden voldoende geld over om kort voor de Eerste Wereldoorlog huiswaarts te keren. Daar kochten zij een aantal kilometers westwaarts van Dobrodeevka goede gronden van landeigenaar Shvedov. Op deze manier ontstonden twee kleine dorpjes van telkens tien tot vijftien boerderijen. Of gebeurde het anders?

Links Sankovo, rechts Medvezhye. <http://geosite.jankrogh.com>

Ooievaarsnest. www.gelderlandhelpt.nl

Volgens een tweede verhaal zou de enclave door gevluchte Russische gelovigen opgericht zijn. Hoe dan ook, op een mooie lentedag werd een wagenwiel bovenop de hoogste berk geplaatst en een ooievaarskoppel ging er zijn nest bouwen. Inwoners van het nabijgelegen dorp Khatki beweerden dat die twee ooievaars de vorige jaren bij hen hadden genesteld. Volgens eeuwenoude gebruiken werden daarop de bruiden van de twee nieuwe dorpen in Khatki uitgehuwelijkt.

Ontstaan van de enclave

Op 28 december 1922 werd de Sovjet-Unie gevormd, met Rusland en Wit-Rusland als federale republieken. Tijdens een staats hervorming in 1926 werd de grens tussen de Wit-Russische en de Russische Socialistische Sovjetrepublieken naar het oosten verplaatst. Het dorp Khatki ten noorden van Sankovo kwam bij Wit-Rusland, maar op wens van de vroegere landverhuizers bleven de dorpen Sankovo en Medvezhye in

Rusland. Pas decennia later, toen de Sovjet-Unie uit elkaar viel en Wit-Rusland zich op 19 september 1991 onafhankelijk verklaarde, werd het grondgebied van beide dorpen een echte enclave.

Nazi-terreur

Tijdens de Tweede Wereldoorlog gingen Duitse troepen vreselijk tekeer in Wit-Rusland. Joodse inwoners werden bijna allemaal vermoord, maar ook andere Wit-Russen hadden zwaar te lijden. Meer dan tweehonderd steden en zesduizend dorpen werden met de grond gelijk gemaakt. In totaal kost-

geweld. In 1943 werden ook de dorpen Sankovo en Medvezhye verbrand. Dorpshoofd Sevostyan Spravtsev en zijn vrouw Yevdokia werden wegens hun contacten met de vrijheidsstrijders gefusilleerd.

Heropbouw

Na de oorlog werden de dorpen heropgebouwd. Sankovo en Medvezhye telden samen ongeveer 500 inwoners. Moerassen werden gezamenlijk drooggelegd en de oogsten waren goed. De dorpen werden welvarend: de straatverlichting scheen helder en het licht van de tv-schermen flikkerde

Sankovo-Medvezhye en omgeving. <http://belarusiya.com>

te de Duitse bezetting meer dan 2,5 miljoen Wit-Russen het leven. Khatki was één van de platgebrande dorpen. De Russische inwoners van Sankovo en Medvezhye gaven onderdak aan hun Wit-Russische familieleden Berchenko, Belopukhov, Tarayev, Gorev, Yurchenko, Makushchenko en Borisenko. Van 1941 tot 1943 waren de inwoners van Sankovo en Medvezhye zelf in een Wit-Russische guerrillabeweging actief. Maar ook de Russen ontkwamen niet aan het Duitse

Wit-Russische partizanen, kort voor hun terechtstelling. www.pinterest.com

vanachter de ramen. Wie kon zich op dat moment inbeelden dat dit voorspoedige gebied, waar men als het ware eeuwig van kon genieten, van het ene ogenblik op het andere in een dodelijke en verboden zone zou veranderen?

Tsjernobyl

In de ochtend van 26 april 1986 sloeg het noodlot toe: na een mislukte veiligheidstest in de koelinstallatie volgden twee ontploffingen in reactor vier van de kerncentrale in Tsjernobyl (Oekraïne). Die waren zo hevig dat het dak van de reactor werd weggeblazen. Dat onderdeel woog nochtans meer dan duizend ton. De explosies veroorzaakten de grootste kernramp in de geschiedenis. Terwijl de reactor twee weken in brand stond, kwam de grootste hoeveelheid radioactief materiaal ooit in de atmosfeer terecht. Die straling bereikte 42% van het Europese grondgebied. Het duurde maar liefst achttien dagen vooral

Luchtfoto van de ontplofte reactor (1986). www.usatoday.com

eer Sovjetleider Michail Gorbatsjov op de televisie verscheen om over de ramp te communiceren.

Eenendertig jaar later zijn de wetenschappers het nog altijd niet eens over de precieze gevolgen van de kernramp. Volgens een rapport van de Wereld Gezondheidsorganisatie zullen bijna 10.000 mensen eraan overlijden. Volgens een rapport uitgebracht door het Internationaal Atoomenergie Agentschap

zullen 30.000 tot 60.000 mensen sterven als gevolg van kanker. Volgens een rapport van Greenpeace zal het aantal kankerdoden veroorzaakt door de kernramp rond de 93.000 liggen en het totale slachtofferaantal op 200.000. Nog altijd wonen in Wit-Rusland, Rusland en Oekraïne 5 miljoen mensen op zwaar vervuilde gronden, met allerlei ziektes en aandoeningen tot gevolg. In het genetisch materiaal van nakomelingen van mensen die hielpen bij het opruimen van het radioactieve afval werden zeven keer meer mutaties vastgesteld dan normaal. Wat de gevolgen daarvan zullen zijn, weet niemand.

Meer dan honderdduizend mensen in een gebied van vierduizend vierkante kilometer werden geëvacueerd. Het blijft nog onduidelijk hoelang die zwaar bevuilde gebieden onbewoonbaar zijn. Sommige wetenschappers zeggen dat de straling er binnen drieduizend jaar gehalveerd zal zijn. Anderen beweren dat het stralingsniveau nu al flink verminderd is.

Sinds de verboden zone rond de kerncentrale door de mens werd verlaten, heeft de natuur het gebied overgenomen. Wolven, elanden, bruine beren, wilde paarden, bevers en zwijnen bevolken nu de spookdorpen en zorgen paradoxaal genoeg voor een unieke biodiversiteit. Vroeger werd door de mens op deze dieren gejaagd en kwamen ze in veel lagere aantallen voor. Vandaag floreren zij. Schijnbaar hebben ze weinig last van de radioactieve straling, al vertoont hun DNA veel mutaties.

Stralingsmap na de kernramp. <https://commons.wikimedia.org>

Tsjernobyl is ook een toeristische attractie geworden. Het nucleair ramptoerisme zit in de lift. Het idee klinkt absurd, maar toch is er een markt voor. Zo'n tienduizend toeristen brengen jaarlijks een bezoek aan de dertig kilometer grote veiligheidszone rond de kerncentrale, waar korte dagtrips onder begeleiding zijn toegestaan. Men kan zelfs de kerncentrale bezoeken. Die wordt door de Oekraïense geheime dienst bewaakt vanwege de hoeveelheid uranium die nog aanwezig is en voor terroristische doeleinden gebruikt zou kunnen worden. De reizen zijn in 2011 gestopt omdat er discussie was over grote winsten die een ministerie erop maakte. In 2013 werden trips naar Tsjernobyl weer mogelijk via onder meer een aantal particuliere reisorganisaties. Toeristen betalen zo'n 115 euro voor een bezoek. Ze mogen niets aanraken en niet op de grond

Herdenkingsmonument 'voor hen die de wereld hebben gered'.
<https://adamxphotos.com>

gaan zitten. Het stralingsniveau is er nog steeds tien keer hoger dan normaal.

werken zijn er niet meer toegestaan.

Huidige situatie

De radioactieve wolk verspreidde zich niet alleen in Oekraïne zelf, maar trok ook over Wit-Rusland en de rest van Europa. Hoewel de afstand tussen Sankovo-Medvezhye en Tsjernobyl in vogelvlucht ongeveer 161 km bedraagt, kreeg de enclave het zwaar te verduren. De stalingshoeveelheid was er even hoog als in de vernielde kerncentrale. De enclave bleek één van de meest vervuilde gebieden in Europa. Toch woonden er vijf en een half jaar na de kernramp nog altijd een honderdtal mensen. Het regeringsdecreet van 28 december 1991 maakte hieraan een einde: de pas drie maanden oude enclave werd een verboden zone, net als Khatki en andere nabijgelegen dorpen. Zowel het wonen als het

Sinds eind 1991 zijn Sankovo en Medvezhye twee spookdorpen. Ze bestaan niet meer. Huizen zijn ingestort, wegen onbegaanbaar. Het onkruid staat meer dan manshoog. Dit is ongetwijfeld de triestigste

In Pripjat bij Tsjernobyl staan de botsauto's en het reuzenrad zoals ze in 1986 zijn achtergelaten. www.mccclatchydc.com

09. Straling is onzichtbaar.
<http://mapio.net>

enclave aller tijden. Het blijft onduidelijk of nakomelingen van de enclavebewoners ooit kunnen terugkeren naar hun grondgebied. Wordt het bestaan van de Russische enclave uiteindelijk gewoon vergeten? Nu al staat ze op veel kaarten niet meer vermeld.

Wereldpers smult van Baarle

Wereldwijd publiceren kranten over de unieke Baarlese enclavesituatie. Het leek me boeiend om dit artikel met een Spaans interview af te sluiten: “Entrevista a la alcaldesa de Baarle Nassau. Marjon de Hoon-Veelenturf es la máxima autoridad de Baarle Nassau, la localidad neerlandesa que, junto con Baarle Hertog, conforma un único pueblo con dos nacionalidades, algo único en el mundo y cuyo origen se remonta a la Edad Media. Los que vivimos en Baarle aprovechamos lo mejor de Bélgica y de Holanda. ¿Cuáles son las ventajas de vivir en un pueblo con dos nacionalidades como el suyo?”

Ontvolkt en eenzaam. <http://geosite.jankrogh.com>

Zo lees je het ook eens in een andere taal. Die laatste vraag en de rest van het interview heb ik overigens zo goed en zo kwaad het ging en met behulp van ‘google translate’ voor jullie vertaald.

Wat zijn de voordelen van het

leven in een dorp met een dubbele nationaliteit, zoals het uwe? “De inwoners van Baarle wonen in een dorp met twee gemeentehuizen van twee verschillende landen en daarom kunnen ze het beste van elk land kiezen. De Nederlanders die hier wonen kunnen profiteren van een groter cultureel aanbod dankzij de Belgische subsidies voor muziekopleidingen, bibliotheken en artistieke initiatieven. Benzine en tabak zijn in België goedkoper dan in Nederland. Belgische inwoners profiteren op hun beurt van de goedkopere Nederlandse voeding, medicijnen en producten zoals luiers.”

Hoe wordt de lokale infrastructuur beheerd, zoals elektriciteit of transport? “Elke gemeenteraad beheert zijn eigen diensten, maar we werken samen waar dat mogelijk is. Bijvoorbeeld als we bomen moeten snoeien in grensoverschrijdende straten, dan doen onze diensten dat samen. In het centrum, waar het grootste deel Nederlands is,

Jan Krogh wijst in de richting van de enclave. <http://geosite.jankrogh.com>

krijgen inwoners van Baarle-Hertog water en gas uit Nederland. Wat het openbaar vervoer betreft, kunnen de inwoners de voorzieningen van beide landen bezigen. Misschien is de brandweer het mooiste voorbeeld van onderlinge samenwerking. We hebben maar één brandweerploeg voor beide delen van het dorp en die bestaat zowel uit Nederlandse als Belgische brandweerlieden.”

Het internet staat vol anekdotes, zoals winkels met afwijkende openingstijden of restaurants die een verschillende wetgeving moeten respecteren. Is dit alles waar? “Bijna alles is waar. Bijvoorbeeld de leeftijd van wanneer men alcohol mag consumeren is in Nederland achttien jaar en in België zestien. Cafés in Baarle-Nassau mogen geen alcohol verkopen aan zestien- en zeventienjarigen, een Belgisch café enkele meters verderop mag dat wél. En de plaats van de voordeur bepaalt bij welke gemeente het huis behoort. We hebben zelfs een huis waar de grens door de voordeur gaat. Die eigenaars kunnen kiezen in welk land ze een pasgeboren kind laten inschrijven.”

Deze uitzonderlijke enclavesituatie bestaat in Baarle al sinds de twaalfde eeuw. Waarom is de kaart van het dorp in de recente geschiedenis niet genormaliseerd? Op geen andere plaats in de wereld zijn delen van het grondgebied van twee landen zo met elkaar verweven als hier. In totaal hebben we tweeëntwintig Belgische enclaves in Nederland en acht Nederlandse enclaves in België. Al eeuwenlang bleef de situatie gehandhaafd omdat elke keer wanneer iemand die probeerde te veranderen, anderen

Curioso lo que pasa en este pueblo holandés. <http://joveneseuropeos.blogspot.be>

hiertegen bezwaar maakten. Nu zijn de enclaves een toeristische attractie geworden. In 2016 ontvingen we ongeveer tweehonderdduizend toeristen uit vijftig landen. We zijn erg trots op het unieke karakter van ons dorp. Het dagelijks management van een dergelijke plek stelt ons voor veel uitdagingen, vooral om efficiënt te werken en de kosten te drukken. Maar onze twee

relatief kleine gemeenteraden staan dichtbij elkaar en profiteren van de mogelijkheden die de Benelux-jurisdictie ons in vele opzichten geeft. Naast het aantrekken van het toerisme willen we experimenteren met proefprojecten waarbij de twee landen betrokken zijn en waarvan de resultaten naar het hele gebied kunnen worden uitgebreid. Al verschillen onze cultuur en onze wetten, we hebben de plicht om elkaar te begrijpen en van deze uitzonderlijke situatie het beste te maken. En dat willen we ook!

Marjon de Hoon-Veelenturf.
www.bndestem.nl

Bronnen:

- www.gipfel-und-grenzen.eu
- <https://nl.wikipedia.org>
- [Http://mens-en-samenleving.infonu.nl](http://mens-en-samenleving.infonu.nl)
- <https://archive.li>
- www.reddit.com
- www.mcclatchydc.com
- www.russianews.ru
- www.knack.be
- www.volkskrant.nl
- www.gacetaholandesa.com